

Budapest,
2020.
június 15.

Újranyitás, válságkezelés, fenntarthatóság

Szemponatok és javaslatok a koronavírus gazdasági hatásait enyhítő intézkedések fenntarthatósági célokkal összhangban álló kialakításához

Készült az European Climate Fund megbízásából

Szerződés száma: ECF Ref. No: DG-2005-60396

Készítette:

Balás Gábor, Baranyai Zsolt, Bartus Gábor, Csité András, Tóth Kinga és Varró András

HÉTFA Kutatóintézet

A használható tudásért

Cím: 1051 Budapest, Október 6. u. 19., IV/2.
Telefon: +36 30 730 6668, Fax: +36 1 700 2257
E-mail: info@hetfa.hu, www.hetfa.hu

Bevezetés

Az újraindítás Janus-arcú. A világ a járvány előtt megszokott normalitáshoz akar visszatérni, s a legtöbben ott akarják folytatni az életet, ahol az március elején megszakadt. Az üzleti élet újraindítása során is az a racionális, ha a korábban már megteremtett kapcsolatokra, a korábbi beruházásokra építjük az együttműködést. Az újraindítás „másik arca” a jövőbe tekintő – azt keressük, hogy mit tanulhatunk a válság tapasztalataiból, miként tudjuk életünket, működésünket közép- és hosszútávon ellenállóképesebbé, fenntarthatóbbá tenni. A jövő attól is jelentősen függ, hogy ma mit gondolunk, merre visznek majd a társadalmi, gazdasági és természeti folyamatok, s milyen egyéni, közösségi, üzleti és kormányzati beruházásokat hajtunk végre a válság közepette, és azt követően. Amit most a jövőnek hiszünk, jó eséllyel önbeteljesítő jóslatként azzá is fog válni. A járvány lecsillapodását követő újraindulás így a kreatív újragondolás, a lehetőségek megnyílásának és a jövő meghatározásának időszaka az egyének, a közösségek, a vállalkozások és a kormányzat számára.

A jövőről való gondolkodást érdemes annak számbavételével kezdeni, hogy a válság heteiben mi újat tanultunk meg magunkról. Magyarországot a társadalomkutatók nemzetközi összehasonlításai az alacsony bizalmi szintű országok közé sorolják, ám a járvány a társadalom másik arcát mutatta: az egymás iránt nyitott, a segíteni akaró és a közösség érdekében cselekvő, a saját kényelemtől lemondó Magyarországot. Lehet, hogy újra kell gondolnunk, amit eddig a magyarok egymás iránti bizalmáról gondoltunk; lehet, hogy a módszertant kell újragondolni; de az is lehet, hogy a bizalomteli társadalmi együttműködésnek létezik egy olyan mély rétege, ami csak válságos helyzetekben lép működésbe. Ha tovább erősítjük a társadalom szövetét, akkor ez segítség lehet a vészhelyzetek jobb megoldásában, a védekezésben.

A nemzetközi összehasonlításban gyors kormányzati intézkedések és az ezeket elfogadó, a szabályokat betartó, fegyelmezett állampolgári magatartás lehetővé tette a járvány terjedésének érdemi lassítását, a hiányzó egészségügyi, járványkezelési kapacitások gyors kiépítését. Kiderült, hogy a válság jó kezeléséhez központi és helyi akcióképességre egyaránt szükség van, az állami és a lokális aktoroknak ráadásul rugalmasan és fegyelmezetten kell együttműködniük, ami az információáramlás magas szintjét igényli. A térségi és helyi különbségek mértéke és a közösségi erőforrások hatékony kormányzása indokolja a területi közigazgatásban a helyi lehetőségek megőrzését, a szubszidiaritás elvéből levezethető lokális és térségi cselekvőképesség tartós építését.

Járványkezelés és gazdaságmentés

A koronavírusra reagálva az országok jelentős gazdaságmentő programokba kezdtek, és megindultak azok a gondolkodások is, amelyek a járvány utáni újjáépítés módját és a gazdaságnak a jövő járványaival szembeni ellenálló képességét hivatottak megteremteni. Már a gazdaságmentő intézkedések is jelentős mértékben tartalmaznak fejlesztési beavatkozásokat, de az újjáépítési és különösen az ellenálló képességet növelő elképzelések még inkább fejlesztési, beruházási programokban gondolkodnak.

A kormányok aktivitása érthető. A közgazdászok nyomán a közvéleményt is egyre jobban izgatja a kérdés, hogy vajon gyors visszapatnással folytathatjuk-e korábbi életünket (V alakú gazdasági visszaesés), esetleg lassú kilábalásnak és elhúzódó recessziónak nézünk elébe (L alakú visszatérés) vagy többször is padlót fogunk (W alakú válságfelfutás), mielőtt visszatérhetünk normál életünkbe. Akármelyik következik is be, afelől nem lehet kétségünk, hogy a visszatérés előbb-utóbb megtörténik. Ekkor vajon

más perspektívát fogunk magunk előtt látni, mint korábban? Aligha. Az elmúlt évtizedekben a klímaváltozás – vagy tágabban a fenntarthatósági problémák – egyre kézzelfoghatóbbá, s így egyre fontosabbá váltak a nyugati társadalmak vitáiban. Nem kétséges, hogy a mostani válság nem oldja meg ezeket a hosszú távú problémákat (csak a figyelmünket tereli el róla), de a jelenlegi járványügyi válságból kilábalva e problémák és célok újra a legfontosabb politikai témák között lesznek a közbeszédben. Fontos kérdés, hogy a mostani erőfeszítések utóbb hasznosnak bizonyulnak-e a hosszabb távú perspektíva szempontjából.

Járványkezelés és a nemzeti erőforrás-deficitek felszámolása

A keynesi gondolatok képviselői jelenleg arra ösztökélik a kormányokat, hogy sok pénzt költsenek a gazdaság élénkítésére. Olyan beavatkozási formák is felmerülhetnek azonban, melyek az adott társadalom fenntarthatósági teljesítményét – közvetlenül vagy közvetve – korlátozhatják. Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy a járvány során elköltött források nem tudnának-e úgy hasznosulni, hogy a rövid távú újratekintési célokon túl az ország fejlődésének hosszú távú céljait is elősegítsék. Ha el akarjuk kerülni, hogy az aktuális válság kezelésének mellékhatásai erodálják a távolabbi gazdasági teljesítményt, a válságkezelés fenntarthatósági korlátait is figyelembe kell vennünk.

A válságkezelő, gazdaságélénkítő intézkedések megtervezésekor így érdemes figyelembe venni Magyarország teljesítőképességét, természeti, társadalmi és gazdasági erőforrásainak állapotát. Noha a járvány heteiben az ország jelesre vizsgázott fegyelmezettségéből, a szolidaritás szép példáit mutatta fel, s helyenként kreatív arcát is felvillantotta, a magyar társadalom továbbra is számos régi keletű, igen mély erőforrás-deficittel küzd. A tartós fejlődéshez (például az EU átlagos egy főre eső nemzeti jövedelmi szintjének vagy azon kormányzati célkitűzés eléréséhez, hogy Magyarország a legjobb életminőséget biztosító európai országok közé tartozzon) az erőforrás-deficit fokozatos és kitartó felszámolására van szükség.

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy a válságkezelő, újraindítást támogató fejlesztési intézkedések miként tudják úgy szolgálni a járvány utáni újratekintést és a jövő járványaival szembeni felkészülést, hogy közben javítják a természeti és társadalmi erőforrásokkal való gazdálkodást, valamint fenntarthatóbbá¹ teszik Magyarország fejlődését.

A válságkezelő, újraindítást szolgáló intézkedések kialakításakor a kormányzatnak, a vállalkozásoknak, a családoknak és a közösségeknek ügyelniük kell arra, hogy lépéseik ne gyakoroljanak súlyos kedvezőtlen mellékhatásokat a nemzeti erőforrás-deficitjeink felszámolási folyamatára. A rövidtávú válságkezelés és az újraindítás támogatásának alternatív módjai közül pedig azokat érdemes előnyben részesíteni és alkalmazni, amelyek egyben a fenntartható fejlődési céljaink teljesítését is segítik. Javaslatunkat a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia² [2013] (a továbbiakban NFFS vagy Keretstratégia)

¹ A hazai szakpolitikák a fenntartható fejlődés fogalmát úgy definiálják, hogy a fenntarthatóság politikája a nemzeti erőforrások (termelési tényezők, tőkejavak) hosszú távú menedzsmentjét jelentik; azt, hogy a nemzeti közösség képes az erőforrásait megőrizni, fejleszteni, azok megfelelő mennyiségi és minőségi állapotáról gondoskodni.

² Az Országgyűlés 18/2013. (III.28.) határozata a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiáról. Az OGY határozat 1. pontja szerint az Országgyűlés elfogadja a mellékletben foglalt, „A fenntarthatóság felé való átmenet nemzeti koncepciója” című, Magyarország 2012-2024-es időszakra szóló Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiáját. Az előrehaladási jelentések rendszeres elkészítését és Országgyűlés elé terjesztését az OGY határozat 4. a) pontja rendelkezik. A jelentések elkészítéséért a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács (NFFT) felelős. A Keretstratégia és az előrehaladási jelentések teljes dokumentációja letölthető az NFFT honlapjáról (nfft.hu).

Magyarország fenntarthatósági helyzetére és trendjeire vonatkozó megállapításaival összhangban állapítjuk meg.

Milyen feladattal néz most szembe a gazdaságpolitika?

A járványveszély mint a kapitalizmus sajátos korlátja

Bár a gazdaság működése ciklikus, és a hosszabb fellendüléseket rendszerint szükségszerű válságok követik, most egészen egyedi problémával találja magát szemben a gazdaságpolitika. A szokásos ciklus helyett (melyben egy túlkínálatból kiinduló válság az üzleti bizalom csökkenésével, ebből adódóan kereslet-visszaeséssel, majd tömeges csődökkel és jövedelemcsökkenéssel egy még nagyobb keresletvisszaesést generáló spirálba taszítja a gazdaságot) most a kapitalizmus lényegét jelentő intézmények részleges összeroppanásával állunk szemben.

A kapitalizmus központi eleme nem a kereslet és kínálat, a profit vagy a piaci egyensúly, hanem az értékteremtő, önkéntes csere, a kereskedelem és az ezeket biztosító intézmények, mechanizmusok (akár piaci mechanizmusok, akár vállalaton belüli cserék) hatékony működése.

A cserét általában csak az elérhető jövedelem korlátozza, ezért a hagyományos válságok akkor következnek be, ha sokkal több áru/szolgáltatás van a világban, mint amennyit jövedelmükből az emberek meg tudnának vagy meg akarnak venni. A keynesi alapokon álló gazdaságpolitikák az ilyen válságok során hagyományosan jövedelmet pumpálnak a gazdaságba, hogy ki tudják szívni a gazdaságból a felesleget, ezáltal minél kisebb kapacitásvesztéssel folytatódhasson a csere körforgása. Témánk szempontjából jogos kritikája lehet ennek a politikának, hogy túlfogyasztásra ösztönöz a felesleg „elégítése” helyett és még inkább elpazarolja a világ erőforrásait, melyek hosszú távon hiányozni fognak. Ugyanakkor kétségtelen, hogy kevésbé mély – bár szükségszerűen hosszabb – visszaesést tesz lehetővé a lassulás időszakában, mint amit a gazdaság saját mechanizmusaival megoldana. A fő probléma jelenleg azonban az, hogy még nem az elégtelen jövedelem miatt zsugorodik a gazdaság, hanem az értékteremtést biztosító piacok szűntek meg – és közben még az áruk értéke is nagyon megváltozott a vevők számára.

A gazdasági sokk jellege

A járvány okozta leállás heteiben egyrészt nagy számban szűntek meg azok a terek, ahol találkozhatnának a vevők és eladók – bezártak a boltok, az üzletek, a piacok és az on-line vásárlás terei nem tudták teljesen átvenni a szerepüket; a járványügyi korlátozások miatt pedig gyárak zártak be és termelési láncok szakadtak meg. Másrészt a hirtelen megváltozott életmód a vevők számára átértékelte egyes áruk értékét, az üzemanyagtól a koncertjegyig le-, míg másokat – például orvosi maszkokat vagy online szolgáltatásokat – felértékelte.

Ha a piaci terek zavartalanul működnének, akkor egy rövidebb-hosszabb sokk után az átértékelődési probléma fájdalmasan ugyan, de megoldódna magától: akik terméke leértékelődött, azok egy része csődbe megy vagy átáll megnőtt értékű áruk gyártására, és ebben az új gazdaság szerkezetben folytatódik tovább a csere. Nem meglepő, hogy autógyártók maszkokat kezdtek el gyártani és taxisok álltak át ebédkihordásra: innovációval reagáltak a válságra. Viszont egy ilyen átállás a vágyottnál mindenképp lassabb (hiszen idő kell az átálláshoz) és nem is olcsó, hiszen a piacterek megszűnése szükségszerűen gyorsabb, mint az új piacterek létrejötte.

A fő gazdaságpolitikai kérdés tehát: milyen problémát kell megoldani?

Hogy ki milyen választ ad, sokban függ a mostani bezárkózás feltételezett hosszától és az ezzel kapcsolatos bizonytalanságtól. Vajon meddig tart a hagyományos piacok összeomlása és a termékek, szolgáltatások ártékelődése? Átmeneti sokkot kell megoldani vagy egy tartósan új helyzetet? Mi történik, ha a bezártság tartósan (akár több, mint egy évig) megmarad, vagyis ha az elkövetkező lazítást újabb szigorítás majd újabb lazítás követi? Illetve: mi történik, ha a lazítás, továbbá kitartó tesztelés és nyomon követés segítségével tartósan nyitva tudnak maradni a hagyományos piacok, egészen addig, amíg a járvány okozta problémára a vakcina meg nem érkezik és az áruk, szolgáltatások többségének előbb-utóbb visszaáll az értéke? Különösen fontos, hogy a mi esetünkben a gazdaságpolitikai választ egy kicsi, nyitott gazdaság³ körülményei között kell megtervezni.

Első forgatókönyv: tartós korlátozások

Ha a leállás tartós, berendezkedünk az új élethelyzetre és hozzászokunk egyes termékek, szolgáltatások ártékelődéséhez – sokak munkájára kevésbé vagy egyáltalán nem lesz szükségünk. Ekkor a piacok működése lassan helyreáll, segítve az átárazott termékek cseréjét és új értékteremtő cseréket hozva létre. Ez esetben már érdemes minél több vállalkozásnak átállítani gépsorait a lakosság új keresleti profiljára. Nem szükséges, de nem is kívánatos megtartani olyan termelő kapacitásokat, amelyek senki által nem kívánt termékek gyártására alkalmasak. Az átállás ez esetben drága lesz, fájdalmas, de szükségszerű mind a munkaadói, mind a munkavállalói oldalnak.

A gazdaságpolitika eladói/termelői oldalon beruházásösztönzéssel, technológiafejlesztési támogatások segítségével könnyítheti meg a gazdaságban és a közszolgáltatásokban az átállást. Támogathatja továbbá azon új piacok megjelenését, ahol az új cserék lefolyhatnak – akár beruházásösztönzéssel, akár vállalkozásindítási, -újraindítási támogatásokkal. A vevői oldalt is többféleképpen segítheti a gazdaságpolitika az átállás során, például nem hagyja jövedelem nélkül a munka nélkül maradókat, hanem átképzésekkel, tranzitfoglalkoztatással, kapcsolódó jövedelempótló támogatásokkal és hasonló eszközökkel támogatja az új gazdasági szerkezetbe való bekapcsolódást. Nem feladat azonban keresletet generálni megtartani olyan kapacitásokat, amelyek feleslegesen termelnek – ez a stratégia a szocializmus végén is az átállás drágítását és elnyújtását eredményezte csupán. A rendszerváltoztatást analógiaként használni sokkal kevésbé túlzó, mint amennyire elsőre tűnhet: egy, a gazdasági szerkezetváltozás kényszereként felmerülő problémát a régió egyszer már sikerrel lementeszt az 1990-es évek elején.

Második forgatókönyv: gyors visszarendeződés

Egészen más a probléma, ha a bezárkózás csak rövid távú és néhány bezárt hónap után mind a piacok, mind az áruk értéke visszaáll – úgy-ahogy – a járvány előtti állapotba. Ez esetben megszűnnek azok a kapacitások, amelyek nem képesek pár havi leállást – akár hitelből is – átvészelni, hogy utána újrainduljanak; vagyis a gazdaság leggyengébb láncszemei el fognak tűnni. Máskülönb a gazdaság körforgása visszaáll a korábban megszokott kerékvágásba, az elvesztett munkahelyek helyére újak lépnek. Kérdéses, hogy ilyen helyzetben miként gondoljunk az elvesztett kapacitásokra: azokra, amelyek

³ A makrogazdaságtanban azon országok helyzetét jellemzik kicsi, nyitott gazdaságként, ahol a hazai keresletben és kínálatban meghatározó súlya van a külföldi piacoknak. A nagyobb piacokon zajló folyamatok e helyeken legalább akkora, de inkább nagyobb befolyást is gyakorolnak a saját gazdaságra, mint amire a hazai gazdaságpolitika képes lenne.

a legkevésbé hatékonyként a legkevésbé voltak hitelképesek is. Bár kegyetlennek hat kimondani, de a kapacitások elvesztésével más, hatékonyabb vállalkozások növekedésének jut tér (többek közt a munkaerőhiány enyhülése révén): ez esetben a járvány csak a szükséges „tisztítótűz” szerepét töltötte be a gazdaságban.

A fiskális politika számára ekkor nem jelentkezik sok feladat: ha a bankrendszer stabil és működőképes, és erre a monetáris politika rásegít, akkor az életképes cégek ki fognak bírni egy rövid, pár hónapos leállást. Ennyi időre a hagyományos munkaügyi ellátások is elegendő segítséget tudnak adni a munkavállalói oldalnak: jövedelemmel látják el őket és esélyt adnak megtalálni új munkahelyüket. (Mivel munkaerőhiányos állapotban ért minket a válság: ha minden visszaáll a régi kerékvágásba, akkor nem várhatók elhelyezkedési problémák.) A fiskális politika szerepe a forgatókönyv esetén kettős: egyrészt az automatizmusokból adódó kiadások (munkanélküli-ellátások, közfoglalkoztatás és átképzési programok) többletfinanszírozási igényének biztosítása, másrészt észszerű támogatási programok biztosítása azon ágazatok számára, ahol járványügyi okokból az átlagtól eltérően mégis hosszú lesz a leállás. (Ilyenek például egyes turisztikai ágazatok, ahol a rövid távú leállás is hosszú távú leállással érhet fel, amennyiben nyárra esik). Az utóbbiak számára a monetáris politika által meghirdetett hitelmoratórium lehet egy fontos eszköz.

A gazdasági rendszerek sérülékenysége és ellenálló képessége

A leállás feltételezett hosszától függ tehát, mi lehet a gazdaságpolitika feladata: vagy a fiskális politikának kell a kínálati beavatkozásokra koncentrálnia, vagy/és a monetáris politikának a keresleti beavatkozásokra. A hagyományos keynesi gazdaságpolitikának nagyon kevés tere van abban, hogy a helyzetet menedzselje. Kicsi, nyitott gazdaságként Magyarországnak komparatíván is kevés haszna lenne a keynesiánus megközelítésből; míg abból, ha exportpiacainkon sokan ezt az utat választják, számottevő járulékos hasznunk keletkezhet.

A hosszú válság sem lenne örök, és talán valószínűbbnek tűnik a rövidebb válság forgatókönyve, de a gazdaságpolitikai döntések számára fontos tényező a gazdasági rendszerünk sérülékenysége is. Erre a kialakult válság éppúgy felhívta a figyelmet, mint arra, hogy a hasonló járványok esetleges visszavisszatérésére a gazdaságnak és a társadalomnak egyaránt sokkal rugalmasabban kell reagálnia.

A jövőbeli válságokra felkészülve biztosan fel fog merülni az igény, hogy a gazdasági szerkezet rugalmasságát, a társadalom alkalmazkodóképességét növeljük, sérülékenységét csökkentsük. E szerkezetváltási igény akkor is fel fog merülni, ha nem hiszünk a válság hosszú elnyúlásában, és akkor is jelentős beavatkozásokkal fog járni a kínálati oldalon – nemcsak a gazdasági infrastruktúrák és a termelési technológiák, hanem a társadalmi és humán tőkét szolgáló közszolgáltatások terén is.

Nem tudjuk, milyen fejlesztéseket indukál a járványhelyzet, de biztosak vagyunk abban, hogy a változás

- felértékeli a lokalitást, a helyi, kevésbé mobil erőforrásokba való befektetést, legyen az természeti erőforrás vagy humán, társadalmi tőke;
- támogatja az együttműködések diverzifikálását, vagyis fejleszti a csere infrastruktúráját, legyenek ezek a kapcsolatok ember-ember, cég-cég, ember-cég, ember-állam vagy cég-állam közöttiek;

- növeli a járványokkal kapcsolatos társadalmi érzékenységet, erősíti a járványszerűen terjedő betegségek okaival és gyógymódjaival kapcsolatos kutató-fejlesztő tevékenységet, ösztönzi a járványokkal szembeni ellenálló képességet növelő egyéni és kollektív megoldások kialakítását.

Konklúziónk a gazdaságpolitikai teendők helyes irányáról

A kormányok általában – és a kis, nyitott gazdasággal rendelkező országok kormányai különösen – akkor kezelik okosan az újraindításra szánt forrásait, ha a hagyományos keynesi keresletösztönzés helyett az alábbi intézkedéseket teszik.

1. Úgy adnak munkát a cégeknek és az embereknek, hogy azzal egyben azt a szerkezeti átalakítást is előkészítik, amely a válság után a hosszú távú célokat is szolgálva növeli a rugalmasságot, az alkalmazkodóképességet és a hatékonyságot:
 - cégek esetében technológiai beruházásokkal és innováció támogatással;
 - munkavállalók esetében képzésekkel, átképzésekkel;
 - a társadalom szövetét megerősítő helyi együttműködések támogatásával.
2. Olyan infrastrukturális és közszolgáltatási rendszerek fejlesztésébe fognak bele, amelyek csökkentik a cserék, együttműködések sebezhetőségét:
 - helyi vállalkozási együttműködések támogatásával;
 - közösségi infrastruktúrák járványbiztonságának növelésével;
 - helyi közösségi infrastruktúrák minőségnek javításával.⁴
3. A járványok kialakulását megelőző és elterjedésüket korlátozó, a társadalom alkalmazkodóképességét fejlesztő beavatkozások megvalósítását támogatják:
 - melyek az egészséges, egészségtudatos életmódot népszerűsítik;
 - az ökológiai szempontból értékes terület- és tájhasználatok arányát növelik;
 - a természeti erőforrások termelékenységét javítják (természeti inputok csökkentése, szennyezések mérséklése) a körforgásos gazdaság (*circular economy*) és a szolgáltatásalapú gazdaság (*sharing economy*) lehetőségeinek kihasználásával;

⁴ A járványhelyzet révén a nagy ellátórendszerek működésével kapcsolatban is új tapasztalatokra tehetünk szert. Ami következtetésként levonható, hogy az oktatásban, egészségügyben és idősellátásban (a járvány az eddigi tapasztalatok alapján Magyarországon a zárt intézményekben, ezen belül is az időotthonokban terjedt leginkább) rugalmasabb, kevésbé sebezhető rendszerek létrehozására van szükség. Nem tűnik fenntarthatónak az eddig megszokott, orvos és páciens folyamatos személyes kapcsolattartására épülő betegellátás, az eddigieknél nagyobb hangsúlyt szükséges fektetni a megelőzésre; a digitalizáció iránt feltehetően minden szektorban megnövekvő igény kezelésekor pedig esélyegyenlőségi szempontokat is hangsúlyosan figyelembe kell venni.

- az éghajlatváltozás hatásait mérséklük az üvegházhatású gázok emissziójának csökkentésével és az éghajlatváltozás hatásaira való felkészüléssel, az alkalmazkodási képességünk növelésével.

Bár egy válsághelyzet esetén gyors, a lehető legrövidebb idő alatt hasznot hozó beavatkozásokra van szükség, a befektetési és támogatási döntések meghozatalakor nem célravezető kizárólag a rövid és középtávú szempontokat vizsgálni – hfigyelembe kell venni azok hosszú távú hatását, fenntarthatóságát is. A felelős döntéshozatal a rövid és középtávú célok megvalósítása terén nem jelenthet féktelen eladósodottságot eredményező megoldásokat, hiszen az adósság menedzselésének időtávja mindig rövidebb, mint amennyi időre a fenntarthatósági problémák megoldására szükség van. Múltbeli tapasztalataink alapján biztosak lehetünk benne, hogy a későbbi adósságleépítésnek a hosszú távon hasznot hozó, a fenntarthatóság számára fontos befektetések látnák kárát.

Még egy szempontot érdemes szem előtt tartani a hosszú távon is ható beavatkozások megtervezésekor. Az ország hosszú távú erőforrásgazdálkodása számos kihívással néz szembe, a demográfiai deficittől a klímaváltozás miatt megerősödő külső fenyegetéseken át azokig a társadalmi és természeti erőforrásainkat fenyegető túlhasználatig, amelyek a nemzetközi munkamegosztásban betöltött gazdasági szerepünkől adódnak. Mindezek hatására a fenntarthatósági problémáink kezelése előbb-utóbb olyan technológiai átállásokat fog igényelni és generálni, ami – bár hosszabb időtávon, de – a rendszerváltozáskor megtapasztalhoz hasonló átállási nehézségeket fog okozni a magyar társadalomnak. Érdemes a járványügyi helyzet által kikényszerített technológiai átállást arra használni, hogy e másik, előttünk álló feladat minél több szükséges lépését is elvégezzük, így a két egymástól független átállási folyamat költségét csak egyszer kelljen megfizetnünk.

Intézkedések

A fennálló járványhelyzet jelentette kihívások és a kapcsolódó, fenti gazdaságpolitikai kontextus nyomán az alábbi – nem minden lehetőségre kiterjedő, inkább példaképp összegyűjtött – intézkedési javaslatokat fogalmazzuk meg. Az intézkedéseket több dimenzió mentén is kategorizáltuk: a felelőstől a fenntarthatóság dimenzióhoz való hozzájáruláson és a várható hatások időtávján át, az éghajlatvédelemi célokhoz vagy a járványügyi ellenálló képességhez való hozzájárulásig. Mindezen dimenziókat figyelembe véve az intézkedések bemutatásának sorrendjére is több lehetőségünk adódott volna, mégis egy ettől eltérő logikát választottunk. Az intézkedések sorrendjét a hétköznapi életünkre gyakorolt hatások közelsége szerint, az otthonunktól egyre távolodva mutatjuk be. Kezdjük az otthoni munkavégzés feltételeivel, majd a közterületi változtatásokon és a minket kiszolgáló logisztikai és a tájhasználati beavatkozásokon keresztül jutunk el az absztraktabb szabályozásokig.

Intézkedés	Az intézkedés elsődleges felelőse(i)				Fenntarthatósági dimenzió				Hatás megjelenése		Speciális	
	Kormányzat	Önkormányzatok	Vállalkozások	Családok/egyének	Természeti	Humán	Társadalmi	Gazdasági	Rövid távon	Hosszú távon	Éghajlatvédelem	Járványügyi ellenálló képesség
Részleges otthoni munkavégzés aktív támogatása	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Szabadidős kapacitások decentralizálása		✓		✓		✓	✓		✓	✓		✓
Alulhasznosított/barnamezős területek közparkká történő átalakítása	✓	✓			✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Széles járdák biztosítása		✓			✓		✓		✓	✓		✓
Adaptív közterületek kialakítása	✓	✓				✓	✓		✓	✓		✓
Közösségi közlekedés adaptivitásának erősítése	✓	✓			✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Kereskedők és szolgáltatók online működésének aktív támogatása	✓				✓			✓	✓	✓		✓

Intézkedés	Az intézkedés elsődleges felelőse(i)				Fenntarthatósági dimenzió				Hatás megjelenése		Speciális	
	Kormányzat	Önkormányzatok	Vállalkozások	Családok/egyének	Természeti	Humán	Társadalmi	Gazdasági	Rövid távon	Hosszú távon	Éghajlatvédelem	Járványügyi ellenálló képesség
Elektromos furgonok, kisteherautók beszerzésének támogatása az árukiszállítást végző cégek számára	✓				✓			✓	✓	✓		✓
Épületenergetikai beruházások, energiatakarékos épületfelújítások támogatása	✓	✓			✓	✓		✓		✓		
Rövid ellátási láncok kialakításának támogatása az élelmiszergazdaságban	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Ökológiai gazdálkodás támogatása a mezőgazdaságban	✓				✓	✓		✓	✓	✓		✓
Tájhasználat változtatások támogatása	✓	✓			✓			✓		✓		
Rövid távolságú turizmus ösztönzése	✓				✓	✓		✓	✓	✓		✓
K+F kapacitások erősítése	✓				✓	✓		✓	✓	✓		
Ökoadók bevezetése, zöld adóreform elindítása	✓				✓			✓	✓	✓		✓
Társadalmi felelősségvállalás és önkéntesség előmozdítása	✓	✓	✓	✓		✓	✓			✓		✓

1. intézkedés: Részleges otthoni munkavégzés aktív támogatása

Ha a fizikai holléthez nem, vagy csak kis mértékben kötött munkák minél nagyobb hányada esetén nyílik mód az otthoni munkavégzésre, egyszerre csökken a személyközi kapcsolatok napi száma és a mobilitási igény. Mindezek tevékenyen hozzájárulnak a veszélyhelyzet kihirdetésével kijelölt célok megvalósításához. Azok számára, akik más okból – például egészségügyi veszélyeztetettségük miatt – feltétlenül otthon kénytelenek maradni, járványhelyzetben az otthoni munkavégzés jelentheti az egyedüli lehetőséget arra, hogy folytassák a munkájukat.

Az otthoni munkavégzés kiterjesztése önkéntes, alulról szerveződő módon is meg tud valósulni (mint most), de legalább részleges, például heti néhány napra kiterjedő alkalmazásának aktív támogatása is lehetséges különböző ösztönzőkkel. Várható, hogy miután sokak életükben először kényszerülnek huzamosabb otthoni munkavégzésre, megszokják azt és hosszabb távon, külső kényszer nélkül is gyakoribbá válik az otthoni munkavégzés. A külső sokkokkal szembeni ellenálló képességet fokozza, ha az esetleg szükséges kisebb fejlesztések, beszerzések révén rugalmasabbá válik a munkavégzés és veszélyhelyzet nélkül is csökkenhet a mobilitási nyomás, például heti egy-két napnyi otthoni munkavégzés rendszeressé válásával. Különösen akkor, ha települési szinten is sikerül olyan koordinációt végrehajtani, hogy a be nem járás napjai egyenletesen oszoljanak el a munkahéten. A mobilitási igény csökkenésével számos környezeti előny jár együtt: csökken az éghajlatváltozáshoz való hozzájárulás, az egyéb levegőszennyezés és a zajterhelés, csökkenhet az igény új út- és parkolófelületek kialakítására, ami egyébként sok esetben a zöldfelületek rovására történik.

A mobilitási szükségletek és a munkahelyi környezet mint fertőzési lehetőség mérséklésével az otthoni munkavégzés jelentősen megkönnyíti a járványügyi védekezést, többek közt csökkenti az otthoni munkavégzésre alkalmatlan munkakörök betöltőinek veszélyeztetettségét is.

A munkahelyi stressz csökkentése az NFFS-ben is megfogalmazott cél, a rugalmassági kényszerek segíthetnek ennek elérésében. Az otthoni munkavégzés lehetőségének tartós biztosításával javítható a munkahelyek minősége, a munkavállalók komfortérzete.

Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a sűrűn lakott területekkel kapcsolatban támadó averziók és a home office egyre szélesebb körű megnyílása a szuburbanizáció erősödését, az alacsony intenzitású beépítés továbbterjedését erősítheti. Ez azonban a fenntartható településfejlődés ellen hat: a növekvő mobilitási igények többlet-környezetterhelést jelentenek, a szétterülő lakóterületek nehezebben láthatók el a szükséges infrastruktúrákkal és szolgáltatásokkal.

2. intézkedés: Szabadidős kapacitások decentralizálása

Kis léptékű, szomszédsági szintű vonzáskörzettel rendelkező rekreációs felületek létesítésével, helyreállításával és kommunikálásával csökkenthető a kiemelt parkokra, zöldterületekre nehezedő nyomás. A kijárási korlátozások nyomán a levegőzési, séta- és egyéb mozgásigények érthetően növekednek, azonban ha területileg kevésbé koncentráltan lépnek fel, a várt távolságtartás is jelentősen könnyebben teljesíthetővé válik. A könnyebben elérhető, közeli szabadidős helyszínek a mobilitási

igények mérséklődésével is járnak, így kisebb lesz a közlekedési eredetű környezetterhelés, a vírusok kevésbé tudnak terjedni. Az igények egyenletesebb, szétterített kiszolgálásával a kiemelt helyszíneken csökken a túlszűfoltta válás veszélye.

A szabadidős helyszínek decentralizálása hozzájárul a kisebb mobilitási igényű, kompaktabb, fenntarthatóbb életvitelhez. Rekreatív helyszínek kialakítására nem csupán önkormányzati területek állhatnak rendelkezésre, egyes esetekben intézményi, vasúti stb. területek is alkalmasak lehetnek ilyen célra. A megfelelő jogszabályi háttér rendelkezésre állása esetén alulhasznosított magánterületek, pl. foghíjtelkek átmeneti szabadidős hasznosítása is lehetséges. Új kapacitások kialakítása mellett (lásd következő pont) gyakran a kommunikáció válhat az egyik legfontosabb feladattá – tudatni a környéken élőkkel, hogy érdemes egy adott, közeli helyszínt is szem előtt tartaniuk, ha mozogni, kikapcsolódni, levegőzni szeretnének.

3. intézkedés: Alulhasznosított/barnamezős területek közparkká történő átalakítása

A kijárási korlátozás időszaka alatt több alkalommal is előfordult, hogy a közkedvelt kirándulóhelyeken és közparkok környékén tömeg gyűlt össze. A jó idő beköszöntével ez továbbra is problémát jelenthet majd, egyre nehezebb lesz megmaradni a társasházak lakásaiban, főleg a gyermekes családok esetében. Az új zöldterületek kialakítása segít betartani a távolságtartási korlátozásokat, lassítani a járványok továbbterjedését.

Elsődleges opcióként azon alulhasznosított, barnamezős vagy értékesítésre váró területek véglegesen parkká történő átalakítását javasoljuk, amelyek elhelyezkedésük, megközelíthetőségük révén érdemben javíthatják a város egészségének vagy kisebb-nagyobb részeinek ellátottságát. Azokon a helyszíneken, amelyek e kitételeknek ugyan megfelelnek, de a végleges átalakítás nem megvalósítható, ideiglenesen használatba vehető parkok és terek kialakítását tartjuk érdemesnek. Az intézkedés révén növelhető a városi zöldfelületek nagysága, ami hosszú távon is fontos feladat, rövid távon pedig a parkok kialakítása új munkahelyeket is teremt az építő- és kertészeti iparban, illetve szükség esetén még észszerű és hasznos feladatot is tud adni egy újrainduló közfoglalkoztatási program számára.

Az így felhasznált források hosszú távú problémák megoldásában is fontos beruházások lehetnek, amelyekre idővel egyébként is szükség lett volna, ráadásul gazdaságilag is kifizetődőek. A minőségi kikapcsolódást nyújtó zöldterületek növelik a városban élők komfortérzetét és a közelben elhelyezkedő ingatlanok értékét. Csökkentik a városi hőszigetek kialakulásának esélyét, a jövőben az éghajlatváltozás következtében várhatóan egyre sűrűbben előforduló hőhullámok idején is hasznosak lesznek, ekképp hozzájárulnak az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodási képességünk növeléséhez is.

Az NFFS előrehaladási jelentései az ökológiailag aktív területek mennyiségének csökkenéséről, a megmaradt területeken a minőség romlásáról adnak számot, továbbá 2013 óta a természeti erőforrás-termelékenységünk is csökken. Ezért általában nem célszerű a nagy anyaghasználattal és jelentős mesterséges felszínborítottság-növelő hatással bíró ágazatok felpörgetése. Ugyanakkor kívánatos az építőipari teljesítmény szelektív növelése az épületfelújítások (lásd később), a barnamezős fejlesztések, parképítés és a közösségi közlekedés infrastruktúrájának fejlesztésében.

4. intézkedés: Széles járdák biztosítása

A távolságtartási szabályok nehezen tarthatók be azokon a járdákon, amelyek szélessége csupán másfél-két méter, és ahol a közúti forgalom is nagyobb annál, mintsem az úttestet is reálsan igénybe lehessen venni a kellő távolságtartáshoz. A magyarországi járdák számottevő hányada tartozik e kategóriába; szélesítésükkel, akadálymentesítésükkel lehetővé válik a járványügyi szabályoknak megfelelő használat.

Elégséges járdaszélességek minél szélesebb körben való biztosításával egy esetleges későbbi, hasonló veszélyeket rejtő járványhelyzetben kisebb lesz a szándékolatlan köztéri vírusátadás veszélye, hiszen biztosított lesz a szükséges távolság megtartása.

A járdák szélesítése a járványreziliencián felül a települési élıhetőséghez is érdemben hozzájárul, hiszen a szélesebb felületek használata egyfelől kényelmesebb, másfelől pozitív üzenetet hordoz a gyalogos közlekedés egyenjogúságáról, támogatottságáról. Széles, akadálymentes járdákon könnyebben lehet közlekedni nagyobb csomagokkal, babakocsival, kerekesszéssel, könnyebben ki lehet térni, ha a járművek felverik a vizet az úttestről stb.

A gyaloglás pozitívabb megítélése és nagyobb népszerűsége egyszerre csökkenti a mobilitási célú károsanyag-kibocsátást, csökkenti a közúti és/vagy közösségi közlekedési zsúfoltságot, valamint az egészségmegőrzés céljából hasznos testmozgást jelent. A kialakítás során konfliktusok jelentkezhetnek, hiszen a legtöbb helyen a járdák szélessége csak forgalmi sávok vagy parkolóhelyek kárára növelhető – e konfliktusokban azonban erős érv a járdák mellett, hogy azok alapvetőbb igényeket szolgálnak ki, fenntarthatóbb módon.

5. intézkedés: Adaptív közterületek kialakítása

Ha a rendelkezésre álló közterületek funkciók szerinti felosztása rugalmasan változtatható, kínálati oldalon is könnyen lekövethetők azok a mobilitásiigény-változások, amelyeket rendkívüli helyzetek támasztanak. Forgalmi sávok, buszsávok helyén ideiglenes eszközökkel (is) kerékpársávok, többlet-járdafelületek alakíthatók ki, utak lezárásával vagy szűkítésével olyan szabadidős felületek, korzók hozhatók létre, melyeken biztosított a szükséges távolságtartás.

Az adaptív kialakítás olyan rugalmasságot biztosít, ami nem csupán aeroszolos fertőzésveszélyt jelentő járványok, hanem különféle sokk- és stresszhatások széles köre esetén kínál alkalmazkodási lehetőséget. A kialakítások változtathatóságának eredményeként minden esetben azok a mobilitási módok (vagy akár egyéb, pl. szabadidős) funkciók számára előnyös elrendezés biztosítható, amely az adott esetben a legnagyobb társadalmi hasznot kínálja. Koronavírus-járvány esetén, ennek megfelelően, például a gyalogos és a kerékpáros közlekedést támogathatja, míg a közösségi közlekedés előnyben részesítését átmenetileg mérsékelheti.

Míg a települési közterületek legnagyobb része viszonylag könnyen állítható át más preferenciák kiszolgálására, addig egyes helyszíneken szükséges lehet szegélykorrekciókra, oszlopok és forgalomtechnikai jelzések áthelyezésére, kiigazítására ahhoz, hogy rugalmasságuk teljesebb értékű legyen.

6. intézkedés: A közösségi közlekedés adaptívitásának erősítése

Amennyiben a közösségi közlekedés eszközei és hálózatai rendelkeznek akkora kapacitástöbblettel, hogy szükség esetén a (lecsökkent) terhelést sokszorosán meghaladó kínálatot tudjanak biztosítani, lehetővé válik, hogy az utasok útközben is tarthassák a szükséges távolságot egymástól. Ez egyes helyszíneken pusztán a megmozgatott kapacitás (azaz a járatsűrűség) növelésével lehetséges, máshol a hálózatosodás fokozása, azaz több külön eljutási lehetőség párhuzamos biztosítása válhat szükségessé.

Az intézkedés segíthet abban, hogy a zsúfoltság elkerülésével a közösségi közlekedés ne lehetetlenüljön el teljesen, illetve ne jelentsen kiemelt rizikójú választást azoknak, akik mobilitási szükségletei járvány esetén is fennmaradnak, de nem áll rendelkezésükre más eszköz.

Ha a közösségi közlekedés hálózata rugalmasan alakítható, azaz párhuzamos hálózati eljutási lehetőségekkel, illetve pótlólagos kapacitásokkal is bír, a szolgáltatás a járványügyi veszélyeken túl is ellenállóbbá válik a legkülönbébb sokkok és stresszek kezelésére, a tömegrendezvényektől a baleseteken át a természeti csapásokig. Mindezekon felül azzal, hogy a kapacitás- és hálózatfejlesztések révén javul a szolgáltatási színvonal, a közösségi közlekedés általános versenyképessége is nőni fog, azaz reálissá válik, hogy az egyéni motorizált közlekedésről – békeidőben – érdemi létszámban váltsanak át az utazók fenntartható mobilitási módra.

A közösségi közlekedéssel kapcsolatos félelmekből fakadó folyamatok erősödése veszélyekkel jár: az egyéni (kiváltképp a motorizált) közlekedés uralkodóvá válása fenntarthatatlan a nagyvárosokban, a járványveszély idején is csupán a drasztikusan visszaesett mobilitási igények nyomán valósulhatott meg. A városi autóhasználat iránt várhatóan növekvő igénynek való megfelelést célzó intézkedések nem vezethetnek sikerre: a rendelkezésre álló tér eredendő szűkössége lehetetlenné teszi, hogy a járványügyi veszélyhelyzetet megelőzőnél érdemben nagyobb autóforgalom jelenhessen meg – az ez irányú kísérletek torlódásokhoz és növekvő környezetterheléshez vezetnének.

7. intézkedés: Kereskedők és szolgáltatók online működésének aktív támogatása

A kisebb kereskedések, szolgáltatók működését az online térbe (is) kiterjesztve csökken a kijárási korlátozások gazdasági terhe: olyan vállalkozások is képesek lehetnek (többlet)bevételt szerezni, amelyek máskülönben kizárólag személyes találkozókkal működnek, így a korlátozások részlegesen vagy teljesen ellehetetlenítenék a működésüket. Ahol releváns, a kiszállítás munkaigénye akár munkahelyeket is teremthet.

Ha egy kereskedő, szolgáltató képes megteremteni az online működés lehetőségét, legyen az bármennyire is provizórikus, okkal feltételezhető, hogy az ő, illetve fogyasztói oldalán egyaránt kialakuló rutin akkor is megmarad, amikor már nem áll fenn külső kényszer. Azzal, hogy újabb értékesítési csatornák alakulnak ki, nő az adott vállalkozás ellenálló képessége, működése rugalmasabbá válik más, esetleges későbbi sokkhatásokkal szemben is. Az online működés kialakítása alapvetően alulról induló kezdeményezésekként, spontán is megvalósulhat, de lehetséges policyként is támogatni, akár ösztönzőkkel is, települési és állami szinten egyaránt.

Minél szélesebbek az áruk és szolgáltatások online beszerzésének, igénybe vételének lehetőségei, annál több utazás és kontaktus marad el, ami értelemszerűen növeli a járványvédekezés sikerességét.

A járvány és a nyomában járó gazdasági krízis elmúltával fontos lesz majd az egyéni és céges tapasztalatokat összegyűjteni, elemezni, így is erősítve a döntéshozó és a munkahelyi közösségek válságkezelő és -tűrő képességét.

Fontos megjegyezni, hogy az online kereskedelem fellendülése könnyen vezethet a jelenleginél számottevően magasabb műanyag csomagolóanyag-használathoz, amely ellentétes a fenntarthatósági célokkal. Ennek elkerülését többek között csomagolótechnikai innovációk támogatásával, vagy szabványosított kiszállítási dobozok bevezetésével segíthetjük.

Látszólagos ellentmondás feszülhet a rövid beszerzési láncok, a lokalitás előnyben részesítésének kívánalma, illetve az online működések támogatása között, azonban e két szempont két külön dimenziót képvisel. Az online platformok elsősorban a kapcsolatok létrehozása és a koordináció tranzakciós költségeit csökkentő eszközök, azaz online megoldások is szolgálhatnak lokalizációs folyamatokat: a lokális biotermékek kapcsán – például a vásárlói közösségek révén – ma is jelentős szerepet játszanak online platformok.

8. intézkedés: Elektromos furgonok, kisteherautók beszerzésének támogatása az árukiszállítást végző cégek számára

A kijárási korlátozás jelentősen átrendezte a vásárlási szokásokat: az internetes rendelés, kiszállítás számottevően teret nyert az áruházak, boltok személyes felkeresésének kárára. Várható, hogy a jelenleg kényszerből így vásárlók egy része, felismerve e vásárlási forma előnyeit, tartósan is elköteleződik a rendelés és kiszállítás mellett.

Amennyiben a kiszállítással történő vásárlás olyan korábbi vásárlásokat vált ki, ahol a fogyasztó a saját autójával bonyolította a vásárlást (és nem gyalogosan vagy kerékpárral kereste fel a közeli kisboltokat), akkor a vásárlásforma-váltás csökkenti a mobilitással kapcsolatos környezeti terheket, így többek közt a szén-dioxid-kibocsátást. Ennek a tehernek a további mérséklését eredményezi, ha a kiszállítást végzők elektromos meghajtású járműveket használnak. Valószínűsítjük, hogy a futárcégek és a kiszállítást is végző kiskereskedő vállalkozások – a megfelelő támogatási szint mellett – könnyebben finanszírozzák a járműflottájuk ilyen átalakítását, mint a legtöbb magánszemély. A hatás hatványozottan érvényesül, ha a releváns méretű városokban city-logisztikai központok létesülnek, melyekben rendezik a sűrűn beépített területekre irányuló fuvarokat. Azokat így jóval kevesebb jármű is le tudja bonyolítani, kisebb környezeti és közterületi terheléssel, a növekvő kiszállítási igények dacára sem terhelve túl a közterületeket. Emellett egy folyamatban lévő technológiaváltás támogatásával egyrészt hosszútávon növeljük ezen ágazatok termelékenységét és a logisztika adaptivitását, másrészt rövidtávon a válságban is munkahelyeket teremtünk a logisztikai üzletágban.

9. intézkedés: Épületenergetikai beruházások, energiatakarékos épületfelújítások támogatása

Szükségesnek tartjuk a már jelenleg is létező, épületek energiahatékonyságának javítását célzó programok kibővítését, feltételeinek vonzóbbá tételét. Az intézkedés a felújítandó épületállomány nagysága okán tartósan biztosít megrendeléseket az építőipar számára; az építőipari kapacitásokat a kisebb ökológiai lábnyomú építési területekre csoportosítja át (épületfelújítás esetén nincs zöldmezős területfoglalás, kisebb a felhasznált építőanyag-mennyiség, így mérséklődik az építőiparra általában jellemző extrém nagy természetierőforrás-felhasználás).

A kibővítés és vonzóbbá tétel hozzájárul továbbá a 2050-es klímasemlegességi cél eléréséhez (az üvegházgáz-kibocsátás legnagyobb hányadáért az épületek/háztartások energiafogyasztása a felelős), csökkenti az energiaszegénység kockázatát (az épületenergetikai felújítás után az energiafelhasználás, és így az energiaszámlák értéke is jelentősen csökken), javítja a lakás-, iroda- és középület-állomány minőségét, emellett segít az ország energiaimport-kitettségeinek csökkentésében is.

10.intézkedés: Rövid ellátási láncok kialakításának támogatása az élelmiszergazdaságban

A rövid ellátási láncok létrehozása révén csökkenthető a globális ellátóláncoktól való függés, amelyek járvány esetén sérülékenyebbek. Csökkenthető továbbá a szállítási szükséglet a régiók/országok között, ezáltal a járvány terjesztésének kockázata vagy a határok lezárása esetén felmerülő ellátási kockázatok is. Ez védelmet jelent a hazai mezőgazdasági vállalkozások számára, és a munkavállalókat is segíti, hiszen a láncban szereplő vállalkozások munkaerő-felszívó képessége csökkentheti a munkanélküliséget.

A rövid ellátási láncok súlyának növekedése mérsékelheti a nagy monokultúrák piacképességét, emellett mozaikosabb, több ökoszisztéma-szolgáltatást támogató mezőgazdasági technológiák elterjedését segítheti, továbbá csökkentheti az állatállományok nagyságát és koncentráltóságát, és e tényezőkön keresztül közvetetten hozzájárulhat új járványok kialakulási valószínűségének mérsékléséhez.

Az intézkedés lehetővé teszi mindhárom, NFFS-ben megfogalmazott természeti erőforrás-deficit (ökológiai szempontból értékes terület- és tájhasználat aránya, természetierőforrás termelékenység szintje, éghajlatváltozás hatásainak mérséklése) csökkentését, valamint összhangban van az agrártámogatások rendszerének, szabályainak Európai Bizottság által javasolt változtatásaival. Emellett ez az intézkedés nem csupán az ellátást teszi járványbiztosabbá, hanem a hazai mezőgazdaság hozzáadottérték-teremtő képességét is növeli, ami hosszútávon megtérülő költségvetési befektetés.

11. intézkedés: Ökológiai gazdálkodás támogatása a mezőgazdaságban

Az ökológiai gazdálkodásba bevont területek aránya hazánkban jelenleg jóval elmarad az uniós átlagtól. Ennek az itthon még gyermekcipőben járó gazdálkodási formának a támogatása elősegíti az ágazat megújulását és versenyképesebbé tételét, így képessé válhat a helyben megtermelt és egészségesebb élelmiszerek iránti, feltehetőleg megnövekedett fogyasztói kereslet kielégítésére.

Az intézkedés magában foglalhatja a gazdálkodók támogatását a káros vegyszerek elhagyásában (ami a környezet védelme és a lakosság egészsége miatt is fontos), a helyben termelt élelmiszer értékesítésének segítségét, az ökológiai gazdálkodás módszereinek oktatását. Az ökológiai gazdálkodás

nem csak a piacra termelő gazdaságokban terjedhet el. A járványhelyzet miatti kényszerű otthon tartózkodást rengetegen használták arra, hogy rendbe tegyék saját (veteményes)kertjüket; a lakosság életmódjában egyébként bekövetkező változások lehetőséget adnak a saját termelésű, vegyszermentesen kezelt zöldségek és gyümölcsök szélesebb körű elterjedésére.

Az ökológiai gazdálkodás környezeti, társadalmi és gazdasági szempontból fenntartható élelmiszer-előállítási forma, egyszerre járul hozzá a természeti értékek és az ökoszisztéma-szolgáltatások fenntartásához, a zoonózis kockázatának csökkentéséhez és az egészséges élelmiszerek előállításához, így javítva az életminőséget, valamint csökkentve a járványok által veszélyeztetett társadalmi csoportok nagyságát.

Az ökológiai gazdálkodásra való áttérést az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból finanszírozott pályázatok révén támogatja az Európai Unió, és feltehetően a 2020 utáni időszak Közös Agrárpolitikájában is prioritást élvez majd. Emellett, akárcsak a rövid ellátási láncok esetében, ezen intézkedés esetében is növekszik a mezőgazdaság hozzáadottérték-teremtő képessége.

12.intézkedés: Tájhasználat-változtatások támogatása

Állami és/vagy magánberuházások támogatásával fokozatosan meg kell változtatnunk a területhasználati módok egymáshoz viszonyított arányait, illetve egyes területhasználatok technikáját. Ide tartoznak többek között: (1) a barnamezős fejlesztések előnyben részesítése, a zöldmezős beruházások korlátozása; (2) mezőgazdasági területeken a mozaikosabb, a biodiverzitást növelő területhasználati módok arányának növelése; (3) a vízvisszatartásra alkalmas területhasználatok jelentős bővítése (többek között holtágak, lápok rehabilitációja).

Az emberi tevékenységekre használt szárazföldi területek aránya folyamatosan növekszik az ökoszisztémák, más fajok által használható területek kárára. Ez a vadon élő, vírushordozó fajok és az ember vagy az ember által tartott háziállatok gyakoribb kontaktját eredményezi; az elmúlt évtizedekben az ilyen módon (zoonózissal) megjelenő járványok aránya és gyakorisága is nőtt. Ezért minden olyan változás, ami területet ad vissza az ökoszisztémáknak, elősegítheti a későbbi járványok kialakulási valószínűségének csökkenését.

A változtatások révén hosszú távon magas minőségben és megfelelő mennyiségben biztosíthatóvá válnak az ökoszisztéma-szolgáltatások, fennmarad a biodiverzitás. A nemzet közös örökségei, a jellemző tájképek és tájhasználatok megőrződnek, erősödik továbbá az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodási képesség, ezen belül különösen az aszály kockázata csökkenhet jelentősen.

13.intézkedés: Belföldi és/vagy közeli turizmus ösztönzése

Az idegenforgalom és vendéglátás a járványhelyzetet egyik leginkább megszenvedő ágazat, azonban már a járvány előtt világossá vált, hogy a (nemzetközi) turizmus mértéke, környezetterhelése, illetve a helyben élőkre gyakorolt negatív hatásainak mértéke hosszabb távon fenntarthatatlan.

A szektor újraindítása során így differenciált támogatásra van szükség: az interkontinentális, a kontinensen belüli repülő, szállodahajós utazások visszaesése a fenntarthatóság, a járvány terjedése, illetve az éghajlatváltozás hatásainak mérséklése szempontjából egyaránt pozitív folyamat. Turizmusra ugyanakkor szükség van, és a természetkárosítással nem járó kapacitásbővítés is indokolt lehet, hiszen a rekreáció elengedhetetlen a megfelelő humán tőke biztosításához. A fenntarthatósági szempontok csupán a turizmus optimális mértékre történő visszaszorítását követelik meg, nem annak beszüntetését. Egy ilyen, rövidtávon is megvalósítható kapacitásbővítés lehet például az országos kerékpárhálózat bővítése, felújítása, amely nem csupán a turisztikai vonzerő növeléséhez járul hozzá, hanem az aktív pihenés támogatásával az egészséges életmód erősítéséhez is.

Differenciált támogatásokkal, ösztönzők beépítésével a kikapcsolódni vágyók arra sarkallhatók, hogy minél közelebbi célpontokat fedezzenek fel.

Ezen intézkedések révén pótolható az idei szezonban feltehetőleg nagy arányban kieső, külföldről érkező turista elmaradása miatti jövedelem-hiány, megmenthető a munkahelyek az ágazatban, javulhat a lakosság mentálhigiénés állapota és csökkenthető a turizmusnak tulajdonítható környezetterhelés mértéke is.

Az éghajlatváltozási céljaink elérésének támogatása miatt a turizmus válságmenedzselésében és fejlesztésében is kerülni kell a nagy távolságra történő utazások és a légi közlekedés ösztönzése.

14. intézkedés: K+F kapacitások erősítése

A K+F tevékenységek társadalmi-gazdasági hasznáról egyre több szó esik a szakmai diskurzusokban, támogatása pedig mindinkább hangsúlyosabbá válik az uniós és nemzeti szintű fejlesztési stratégiákban. A járványhelyzet következtében szerepének további felértékelődése várható, az emberek egészségének megőrzése érdekében még inkább szükség lesz innovációra, a válságokat hatékonyan kezelő úttörő megoldásokra, az újonnan megjelenő igények kielégítésére a gazdaságban, a rendelkezésre álló erőforrások hatékonyabb felhasználására.

A kutatás-fejlesztésnek kulcsszerepe van a fenntartható fejlődésben, az ipari termelés és a kkv-k működési tevékenységének környezetbarátabbá tételében, a levegő minőségének javításában és a klímaváltozás hatásaihoz való alkalmazkodásban. E szerepek révén segítheti a klíma- és természetvédelemmel, illetve energiahatékonysággal kapcsolatos kormányzati stratégiákban megjelenő, valamint nemzetközi megállapodásokban vállalt célkitűzések megvalósítását.

Támogatni kell tehát ennek érdekében a vállalatok, kutatóintézetek és egyetemek K+F tevékenységének fenntartását és erősítését, infrastruktúrájuk fejlesztését. A kutatás-fejlesztés támogatása egy tipikusan jövőbe történő beruházás, amely nem azonnal hasznosul, ugyanakkor már rövid távon is segíthet a munkahelyek megőrzésében, újak létrehozásában, hosszabb távon pedig hozzájárul a fenntartható növekedéshez, versenyképesebbé teszi a vállalkozásokat és új, sikeres brandeket teremthet.

Az intézkedés magában foglalhatja a K+F tevékenységet végző szereplők együttműködésének segítését, a közöttük történő tudásmegosztásnak-, a tudományos, üzleti és civil kezdeményezések

összekapcsolásának-, az általuk nyújtott szolgáltatások fejlesztésének-, valamint kapacitásai bővítésének támogatását. Alaposabban átgondolt intézkedések révén gondoskodni kell továbbá a minőségi tudományos utánpótlás-nevelésről, a jelenlegi oktatási rendszer ugyanis kevés innovációra képes egyént „termel ki”, a K+F+I tevékenységhez kapcsolható erőforrások magyarországi arányszáma pedig kedvezőtlenül alakult az elmúlt időszakban.

15.intézkedés: Ökoadó bevezetése, zöld adóreform elindítása

A 2013-ban az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia célként jelölte meg a természeti erőforrások használatának beárzását, ökoadó bevezetését, azonban az elmúlt hét évben e cél megvalósítása érdekében nem történtek lépések.

A járvány gazdasági következményeinek kezelése a költségvetés egyenlegének romlásához vezet. Egyrészt a kormányzati intézkedések következtében a bevételi oldal egyes tételei hiányoznak (például a KATA-fizetési kötelezettség időszakos felfüggesztésével), másrészt a vállalkozások egy részének leállása miatt is elmaradnak adóbevételek. A kiadási oldalon mindeközben új, a válság miatt szükségessé váló tételek jelennek meg. A költségvetési egyenleg romló mérlegét részben új adók kivetésével lehet kezelni.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a „zöld” adóreform elméletével összhangban nem javasoljuk az adóterhelés összességének növelését, az ökoadó rövid távon a válság miatt elvesztett adóbevétel részleges pótlására, hosszú távon más adónemek – elsősorban a munkát terhelő adók és járulékok – mérséklésére fordíthatók (azaz adóátstrukturálást, nem adónövelést jelentenek, így összességében nem okoznak adóteher eredetű árnyövekedést a fogyasztóknak, ugyanakkor ösztönözhetnek a fogyasztás átcsoportosítására egyes fogyasztási területek vagy jóságok között).

A rövid távon kieső adóbevételek pótlása mellett az ökoadónak érdemi hatása lehet a gazdasági-társadalmi fejlődésünk fenntartható irányba mozdításában. A természeti erőforrások felhasználásának és a szennyezések beárzásával egyes területeken érdemi hatás érhető el:

- ösztönözhető a területhasználatban a mesterséges felszínborítottságú területek aránya növekedésének lelassítása, hosszú távon a zöldterületek további csökkenésének megakadályozása;
- támogatható a 2050-es klímasemlegességi cél elérése;
- ösztönözhető a körforgásos és a megosztás- illetve a szolgáltatásalapú gazdaságra (circular/sharing economy) való áttérés, így az alacsony természetierőforrás-hatékonyságunk növelése.

Ennek megfelelően meg lehet vizsgálni például a zöldterület-beépítési adó bevezetését, a bányajáradékok emelését és más természetierőforrás-kitermelési adók bevezetését, a karbonadó alkalmazását a nem EU-ETS kibocsátókra.

A jelenlegi járvány tapasztalatai alapján valószínűsíthető, hogy a kijárási korlátozás, a fizikai távolságtartás a természeti erőforrásokat nagyobb mértékben használó és nagyobb szennyezéssel bíró

ágazatokat kevésbé érinti, mint a kisebb környezeti lábnyomú tevékenységeket (a repülés és a turizmus két érdemi kivétel). Egy későbbi járványhelyzetben, amennyiben a zöld adók rendelkezésre állnak, az adóbevételek valamennyivel kisebb mérséklődése következhet be.

Az éghajlatváltozás mérséklésével, valamint az ökoszisztémák kellő területi kiterjedtségének növelésével a zoonózis útján terjedő járványok előfordulási valószínűsége valamelyest csökkenthető – az elmúlt évtizedekben ilyen volt a járványok 60%-a.

16. intézkedés: Társadalmi felelősségvállalás és önkéntesség előmozdítása

A mostani helyzetben számos pozitív felelősségvállalási példát láthattunk (például bevásárlás idősek számára, feleslegessé vált laptopok eljuttatása rászoruló iskolák és diákok részére). Ilyen típusú felelősségvállalásra és önkéntességre a jövőben is szükség lehet. Az állam vagy az önkormányzatok ezt a célt az egyházak és a civil szerveződések támogatásán keresztül, kampányok, oktatás, hálózatszervezés révén tudják támogatni. Bár egy ilyen intézkedés az ellátórendszerek kapacitásainak hiányosságait is kezelheti, az elsődleges cél nem ez, sokkal inkább az, hogy válságos időkben a munkájukat elvesztők vagy munkájukat végezni képtelenek hasznos elfoglaltságot találhassanak maguk számára, hogy senki ne érezze magát feleslegesnek.

Az intézkedés révén hosszú távon erősödik a társadalmi kohézió, a társadalmi tőke és a civil szerepvállalás. A tudásmegosztás hatékony, jól működő mechanizmusokat hozhat létre, a digitalizáció pedig nem mélyíti a társadalmi különbségeket. Javulhat továbbá a járványhelyzet, illetve az annak mentén kialakuló gazdasági válság miatt bármilyen szempontból hátrányos helyzetbe került személyek és csoportok helyzete.